

պարհի վրայ՝ սկսանք ձուկ որսալ։ Փոքր ջուր մը կար գետէն բաժնուած։ մարդիկն ակէն կորած էին զայն։ ձկնը սորի վրայ մնալով, բաւական որսացին։ Եւ ալ մեծ կրակ մը ձգած էի։ այն անմեղ կենդանիները գոռոխի վրայ տապկելով՝ համեղ ճաշ մ'ը-րինք։ լաւ խաղողի բեռներ ալ անպակաս վեր կ'անցնէին։ Ժամը 11 էր երեկոյեան, եւանք գեղս գալու։

Չորրորդ յիսուն տարի յառաջ կա-տարեալ չէն էր Խոտորըցուց կողմանէ, ինչ պղծեր, ինչ արտեր մշակուած էին։ Վա-զոցին, կ'ըսեն, 50 եղ կը մորթէին, ուրա-խութիւն կ'ընէին։ Հիմայ բոլոր անշէն են։ Վետակէն 30 առու հանուած էր մինչեւ Լոճիկէն, հիմայ՝ հատ մ'ալ չկայ։ Չորդոնէ կէս ժամ վեր կը գտնուի ու կը հասնինք Վանայոյն, այսինքն «Չոր Վահանայո-քի» մը վեր կը տեսնենք Մարմանք, Միջին Մարմանք, Կաշիկոնց, Տանկիորդ, Թեքե-լաթ, Պարթիւն, Լեւորեանց Լոճիկէն, Յաջու-լայ, Չալկանց, երկու ժամուան ճանա-պարհ, որոնց աւերակները միայն մնացած են։ Ժամը 2ին հասանք Վեհալ, այսինքն «գիւղ Վրիական զորավարին», որ անշուշտ ամառ ժամանակ հոս բնակած ըլլալու է։ Եւս գեղէն 10—15 տարի յառաջ Սահա-կեան եղբարք Հակոբ, Ստեփան եւ Հով-հանէս երբեմն իրենց հօր մականունը կը գործածէին՝ Լիպարեան, երբեմն ալ հօրեր-նուն անունը՝ Սահակեան։ Իսկ թոռները «Լիպարեան», բառը բոլորովին թողին, իրենց պապին անունը գործածեցին։ Եւան-դութեամբ կ'ըսեն թէ իրենց ցեղին մէջ իշխան մը կայեց է վերջին ժամանակներս, գերեզմանն այս ինչ տեղն է, մարդ չըպչէ։ Վասն տարի առաջ գերեզմանոցին մօտ տուն մը կը շինուի, հիմը կը փորեն, գերեզ-ման կը բացուի, միակտուր կապարիչ վրան, հայերէն գրուածքը կը կարդան՝ իշխան Լի-պարեան։ Իսկոյն կը գոցեն։ եւ հիմայ փոքր իրոճիկ մը շինուած է վրան։ Եւս թաղը կը կոչուի Լիպարեաց կամ Լիպարեաց, որուն գլուխն բլրի վրայ բերդ մը կը գտնուի, որուն բարձր քարուկիւր աւերակ պարիսպները դեռ կանգուն կը կենան։ Վրսեն թէ այս իշխանը մօտապայ թուրքերուն նեղութիւն կու տար ու բռնութիւն կ'ընէր, օր մը բերդին գլուխը կանգնած ժամանակ՝ դիմացէն նետ ալ կու գայ կը զարնէ գլխուն, իշխանն իսկոյն վար

կ'ընկնի կը մեռնի։ անոր կինը որք կ'ընէ ու կ'ըսէ՝ «Եւ կ'ուտէիր թաւուղ մալուղ, Խոշ թռուցին գլխուդ զապուղ։»

Հատ մեծ բերդերու հնութիւններ կան Սիշնալ, Բեքրաթալ, Տեօթի-Կիլիկ եւ Իշխան։ Ու երջին Լիպարեանուն մէջ մայր եկեղեցիները դեռ կանգուն են, շատ հրա-շալի շէնութիւնք ունին։ Ն. Մ. ՆԱՅՆՆ

ԱՅԻՆԻԱՅԻՐ

1. 1907 ԵՒ 1908 ԼՍՅՍ ՏԵՍԵՐ ՀԱՅԵՐԷՆ ԹԵՐԹԵՐԸ

Ուրախալի երեւոյթ մըն է, որ հայ լրա-գրութիւնը արագաբայլ կը յառաջագիւնէ։ Այ-սուհետեւ լոկ Կովկասի եւ արտասահմանի հայ գաղթականութեանց թերթերուն չէ որ ակն-կառուց պիտի սպասենք, այլ աւելի Արեւմտեան Հայ թերթերն են որ մեր մտադրութեան առաք-կայ պիտի հանդիսանան։ Կաշկանդուած խօսքը արդէն սկսաւ իւր շրջանն ընել ազատ մտն արտաքին կապկպանքէ։ սակայն չի բաւեր խօսքին ազատութիւնը, եթէ զայն վարող մտքերը կաշկանդուած են նախապաշարման, սոփիստութեան եւ նեղ կուսակցական գաղա-փարներու շրջանակներէ։ Լրագրական շար-թումը անարգել կը յառաջնայ Պոլսոյ մէջ եւ արդէն արձագանգ սկսած է տալ գաւ-առներու մէջ եւս։ Անցեալ երկու տա-րիներու մէջ լոյս տեսած պարբերական թեր-թերը այբեանական կարգաւ յառաջ կը բերենք, յուսալով որ այս տարւան ընթացքին մէջ հայ լրագրութիւնը ոչ լոկ քանկով, այլ նաեւ որակով պիտի գերազանցէ անցեալ երկու տա-րիներու շրջանները։

Եւրո իւրս, անուամբ միայն ծանօթ է, ղանայ մէջ հրատարակուած։ Դաշնակցականաց գաղտնի հրատարակութիւնը (խմորապ)։

Ալէ Էարաթաթերթ. սկսած 1907 Ապրիլ 20 Պոսթոն հրատարակուիլ ղերակազմեալ Հնչակեան կուսակցութեան ուղղութեամբ։ Թերթս կը շարունակուի տակաւին։

Անուան Օրաթերթ. լոյս տեսած 1907 Յունուար 23 Աղեքսանապոլ, շարաթը երեք անգամ. կը շարունակուի։ Խմբ. Հրա. Վ. Ափի-նեան։

Ալէ- Էարաթաթերթ, սկսած 1908, Մարտ 2 Ի Բագու տղեալ-գեներալաւ ուղղու-

թեմա, գաղթած նոյն տարին Յունիս 1: Լոյս տեսած է միայն 1—14 թիւ: Խմբ. Հրատ. Կր. Բաղ. Աղաջանեանց:

Անի-Ստեփան Երանցի, Լոյս տեսած 1907 Դեկ. 1 թիվին. միայն երկու թիւ հրատարակուելով՝ գաղթած է Դեկ. 2: Խմբ. Հրատ. Տիգրան Վ. Աթանասեան: Գաղթական որ եւ է կուսակցութեան չի վերաբերիր:

Անի-Ստեփան Երանցի, սկսած եւ գաղթած է 1907 թիվին. միայն 1 թիւ Լոյս տեսած է Խմբագրութեամբ Յար. Եսայեանի: Երգիծարանական-պատկերազարդ թերթ:

Աղաջան Երանցի, սկսած 1907 Մարտ 3 թիվին եւ գաղթած նոյն տարին Մայիս 17: Ընդ առնել 57 թիւ Լոյս տեսած է: Խմբ. Հրատ. Արգիշտի Տէր-Արարհամեան: Սոցիալ-դեմոկրատ ուղղութիւն:

Աղաջան Երանցի, սկսած 1908 Հոկ. Ֆրեզնո (Միացեալ Նահանգք): Թերթս կը շարունակուի տակաւին:

Արեւ-Երանցի, սկսած 1908 Մայիս 11 Աղեքսանդրիա: Խմբ. Ստեփան, Հրատ. Գ. Նազարեթեան. ապա փոխուելով՝ եղաւ սեփականութիւն հրատարակական ընկերութեան Երգիծարանի Հայոց կը շարունակուի:

Արեւ-Երանցի, Լոյս տեսած Զմիռնիա 1908: Թերթը չէր ստացած տակաւին:

Արեւ-Երանցի, սկսած 1907 Նոյեմբեր 2 Զմիռնիա: Ընդ առնել 143 թիւ Լոյս տեսած եւ գաղթած է Օգոստոս 26, 1908: Օգոստոս 1էն սկսեալ շարունակ երկու անգամ կը հրատարակուէր: Տէր եւ Տնօրէն Բարսեղ Քէշիշեան:

Արեւ Երանցի, շարունակութիւն «Խաւրիսի», սկսած 1907 Սեպ. 2 թիվին, եւ գաղթած՝ նոյն տարին Սեպ. 19: Ընդ առնել 13 թիւ Լոյս տեսած է: Խմբ. Հրատ. Լ. Մէլիք Օհանջանեան:

Արեւ Կիսամետայ երգիծարանական ժողովրդական թերթ, Լոյս տեսած Գահրէ, 1908 Օգոստոս 1ին: Թիւ 2էն սկսեալ շարունակ անգամ կը կը հրատարակուի շարունակաբար: Խմբ. Հրատ. Վ. Քիշիշեան:

Գրք-Երանցի, սկսած 1908 Փետր. 21ին թիվին. հաջիւ 4 թիւ հրատարակուեցաւ՝ գաղթեցաւ: Խմբ. Հրատ. Մ. Ստամբուլեան:

Գրք-Երանցի, շարունակութիւն «Զանգակ» գաղթական ուղղութեամբ, սկսած

1908 Հոկտ. 11ին թիվին եւ կը շարունակուի տակաւին: Խմբ. Հրատ. Ա. Գոշոյեան:

Գրք-Երանցի, Լոյս տեսած 1908 Ապրիլ 24 թիվին, գաղթած Մայիս 14 միայն երկու թիւ Լոյս տեսած: Խմբ. Հրատ. Գրիգոր Բալասանեան: Կրական, գեղարուեստական թերթ:

Երգիծարան, գաղթած հրատարակութիւն Գաղ-Նակցականաց՝ Վանի մէջ (Խմբագրի):

Զանգ Երանցի, սկսած 1908 Հոկ. 12 Բագու: Կրական-գեղարուեստական եւ Բագուի Հայոց կուսակցական Միութեան օրգան: Թերթս գեղ. կը շարունակուի: Խմբ. Հրատ. Կ. Խատիսեան:

Զանգ-Երանցի, Լոյս տեսած 1908 Յունիս 6 թիվին, շարունակութիւն «Վասակ» թերթին. գաղթական ուղղութեամբ եւ գաղթած նոյն տարին Սեպ. 4ին: Թիւք 1—50: Խմբ. Հրատ. Գեորգ Առաքելեան:

Զանգ-Երանցի, Լոյս տեսած 1908 Հոկ. 28ին Կ. Պոլիս: Միտաբ Գոշոյեանի (Քասիմ) Խմբագրութեամբ կը շարունակուի օրակազմութեան: Հատ լուրջ օրակազմ չի կ'երեւայ:

Զանգ-Երանցի, Լոյս տեսած 1908 Հոկ. 28ին Կ. Պոլիս: Միտաբ Գոշոյեանի (Քասիմ) Խմբագրութեամբ կը շարունակուի օրակազմութեան: Հատ լուրջ օրակազմ չի կ'երեւայ:

Զանգ-Երանցի, Լոյս տեսած Աղեքսանդրապոլ 1907 Դեկ. 9 եւ կը շարունակուի տակաւին. սոցիալ-դեմոկրատ ուղղութեամբ: Խմբ. Հրատ. Յովակիմ Բագդադեան:

Զանգ-Երանցի, սկսած թիվին 1907 Մայիս 27, իբր շարունակութիւն «Փայլակ» գաղթական ուղղութեամբ եւ գաղթած նոյն տարին Յունիս 23: Թիւք 1—23: Խմբ. Հրատ. Սամսոն Ղալաշեան:

Լեւոն Երանցի, Լոյս տեսած 1908 Ապրիլ 27 Աստրախան. աղգային ժողովրդական թերթ մըն է, որ կը շարունակուի տակաւին: Խմբ. Հրատ. Կարապետ Խաչատրեան:

Լեւոն Երանցի, Լոյս տեսած 1908 Փետր. 21 թիվին եւ գաղթած Հոկ. 26: Թիւք 26: Խմբ. Հրատ. Տէր Աստուածատրեան:

Լեւոն Երանցի, շարունակութիւն «Զանգ» սկսած նոյն ուղղութեամբ 1907 Յունիս 1 թիվին, գաղթած 1907 Օգոստոս 25, Լոյս տեսած է

միայն 1—44 թիւ: խմբ. Հրատ. Արշակ Մեհ-
րաբեան:

Ծառայող Զաւեշտաթներ, սկսած է հրա-
տարակուիլ Կ. Պոլսի 1908 Յուլիս 18 եւ տա-
կաւին կը հրատարակուի: խմբ. Հրատ. Երուանդ
Թաւաթեան եւ Գրիգոր Թորոսեան:

Կաշիւ Զաւեշտաթներ, պատկերազարդ,
սկսած է 1908 Յուլիս 31 Կ. Պոլսի, շա-
բաթը երեք անգամ լոյս կը տեսնէ: խմբ.
Երուանդ Թաւաթեան եւ Գրիգոր Թորոսեան:

Կաշիւ Զաւեշտաթներ, պատկերազարդ:

Կաշիւ Զաւեշտաթներ, իրը շարուն-
անակութիւն «Արարի», սկսած նոյն ուղղութեամբ
թիֆլիս 1907 Սեպ. 1, դադարած 1907
Նոյեմ. 11: Լոյս տեսած է միայն 1—38 թիւ:
խմբ. Հրատ. Նախ Տ. Նազարեան. թիւ 8էն
սկսեալ Բագրատ Շահինեան:

Հայ Բարեկ. Ամսագիր, սկսած 1907
Սեպ. 1 Պարիս, դադարած 1908 Փետր. 1ին (?).
խմբ. Հրատ. Յ. Աստուրեան: Տնտեսական
թիւեր, Պարիսի ազգայնաց համար (խմբատիպ):

Հայ-Եւրոպ. Վանի մէջ լոյս կը տեսնէ:

Հայ-Եւրոպ. Հաւաքածոթներ, սկսած 1908
Ապրիլ 13 թիֆլիս եւ կը շարունակուի խմբա-
գրութեամբ Գրիգոր Բ. Աղանեանցի. Հրատ.
Օր. Ն. Աղանեանց: Գրական լուրջ թիւեր մը:

Հայ-Եւրոպ. Հաւաքածոթներ, սկսած 1908
Սեպ. 26ին, ցայժմ լոյս տեսած է 3 թիւ, հայ-
գաղ-յուներէն եւ տաճկ. լեզուաւ. Կ. Պոլսի:
Հիմնադիր-տնօրէնք Մ. Նիսիսի եւ Արամ Անտո-
նեան: Երգիծարարական պատկերազարդ թիւեր:
Երգէն դադարած է:

Հայ-Եւրոպ. Օրաթիւներ, լոյս տեսած 1908
Յուլիս 27 Երեւան. ի սկզբան շաբաթը երեք
անգամ, ապա երկու անգամ: խմբ. Հրատ. Նախ
Պողոս Կանգուրաբեան. թիւ 3էն սկսեալ Ա.
Տէր-Յակովբեանց:

Մեր Զոյն Օրաթիւներ, սկսած 1907
Դեկտ. 1, շաբաթը երեք անգամ լոյս տեսնել
Նոր Նախիջեւան, իրը գրական եւ յառաջագի-
տական թիւեր: կը շարունակուի տակաւին: խմբ.
Հրատ. Յովհ. Մալխասեան:

Մոնթի Երգիծարարական զաւեշտաթներ,
սկսած եւ դադարած 1907 Մարտ 9 թիֆլիս:
Միայն 1 թիւ լոյս տեսած է: խմբ. Հրատ. Յ. Խո-
ջապի:

Մարտի Կիսամսեայ հանդէս, գրական, ժու-
ղովրդական թիւեր, սկսած 1908 Մայիս 1
Աղբաւանդար, դադարած Յուլիս 1: Հինգ թիւ:

միայն լոյս տեսած է: Արեւիկե թուին արտաքին
պլ. փոխութիւն տեսարակի ձեւով լոյս տեսաւ:
խմբ. Հրատ. Բարսեղ Շահպաղ:

Եւրոպ. Վանի մէջ լոյս կը տեսնէ (խմբատիպ):

Եւրոպ. Երկշաբաթաթներ, լոյս տեսած
1907 Փետր. 16ին թիֆլիս, դադարեցաւ Յու-
լիս 13: խմբ. Հրատ. Մարիամ Մեհրաբեան:
Թատերական, գրական թիւեր:

Եւրոպ. Եւրոպ. Թուրք-Հայ օրկան, սկսած
1908 Սեպ. 20 Կ. Պոլսի, Առաջին թիւը միայն
ծանօթ է մեզի: Հիմնադիրք Ա. Տ. Մ. եւ Հ. Ա.
Տէր եւ Տնօրէն Ա. Տ. Մատթէոսեան:

Եւրոպ. Օրաթիւներ, շարունակութիւն
«Կովկասի Առաւօտ», ին, սկսած 1907 Նոյ. 1ին.
թիֆլիս, նոյն ուղղութեամբ. դադարած նոյն տարին
Նոյ. 8ին: Լոյս տեսած է 6 թիւ: խմբ. Հրատ.
Տիկ. Չ. Մեհրաբեան:

Եւրոպ. Եւրոպ. Ամսագիր, սկսած 1908 Ապրիլ-
ին թիֆլիս: Գայժմ լոյս թիւ լոյս տեսած է:
Հրատարակութիւն Կովկասի Հայոց դպրոցներու,
ուսուցիչներու եւ վարժու հիւններու միութեան:

Եւրոպ. Եւրոպ. Վանի մէջ լոյս կը տեսնէ:

Եւրոպ. Օրաթիւներ, լոյս տեսած 1907
թիֆլիս, եւ վեց թիւ հրատարակուի են ետքը
դադարած է Հոկ. 6: խմբ. Հրատ. Ս. Յովհան-
նիսեան:

Եւրոպ. Եւրոպ. (Չնայ տալան):

Եւրոպ. Օրաթիւներ, սկսած 1907 Յու-
նուար 1. միայն 1 թիւ լոյս տեսած է թիֆլիս:
խմբ. Հրատ. Ֆրիտ Վարդանեան: Հնչական
թիւեր:

Եւրոպ. Օրաթիւներ, կը հրատարակուի
Կ. Պոլսի:

Եւրոպ. Օրաթիւներ, շարունակութիւն «Եւր-
պայի» դաշնակցական ուղղութեամբ, սկսած
1907 Նոյ. 20 թիֆլիս. լոյս տեսած է միայն
թիւ 1—35: խմբ. Հրատ. Մ. Խոզոքեան:
Դադարած 1907 Դեկտ. 30:

Եւրոպ. Օրաթիւներ, սկսած 1907, Ապրիլ
7ին, իրը շարունակութիւն «Եւրոպայի» թիֆլիս,
դադարած է նոյն տարին Մայիս 13ին: Ընդ ամենը
26 թիւ լոյս տեսած է: խմբ. Հրատ. Մաթիկոն
Գեորգեան: Դաշնակցականաց օրգան:

Եւրոպ. Հաւաքածոթներ, պատկերազարդ
մանկական, սկսած 1907 Ապրիլ 5 թիֆլիս.
դադարած նոյն տարին Ապրիլ 19: խմբ. Հրատ.
Գ. Երիցեան:

Առաջին վայր կրնանք աւելցնել Կովկաս
հրատարակող անգղերէն Armenia երկա-

բաթաթերթը: Անշուշտ յիշուածներէն զատ ուրիշ թերթեր ալ ըլլաւ տեսած ըլլալու են, սակայն մեզի անծանօթ ըլլալով կը ինքրենք յարգոյ բանասէրներէն, որ բարեհաճին խմբագրութեանս ծանուցանել զանոնք:

Ս. Պ. Ֆ.

2. ՀԱՅԻ ՄԵՐԸ ԺԵ. ԴԱՐՈՒ ՀԱՅ ԱՐԵՒԵԼԵՆՆ ՊԱՆԹՈՒՐԱՐԵՐԱՌՈՎ

Ծանօթ Հայագէտ Դր. Ն. Ֆինկի „Wissenschaftliches Korrespondenzblatt der Philologie Novitates“ ամսաթերթին 1906 յուլ-դեկտմ. (էջ 35—43) թուոյն մէջ „Die ostarmenischen Laute des 15. Jahrhunderts nach Transskriptionen in Hans Schiltbergers Reisebuch“ վերնագրով յազուածը ուշագրութեան արժանի գտնելով՝ բովանդակութիւնը համառօտիս յառաջ կը բերենք: Թով. Շիլտբերգէր գերմանացին, ԺԵ. դարուն արեւելք կը ճանապարհորդէ եւ 1396-էն մինչեւ 1427 Արեւելք մնալով՝ կը գրէ իւր ճանապարհորդութիւնը եւ Արեւմտեայց Հայ լեզուի մասին գաղափար մը տալու համար իւրեւնմոյշ յառաջ կը բերէ Terekhi բով գտնուող Dschulad բաղաբնի մէջ, Հայկական ձայնաւորի ժամանակ բաժնի՝ Հայր մեր, ք եւ եօթ Հայերէն բառ լատինական տառերով: Զանապարհորդին գիրքը չորս ձեռագիր ունի. Տերունական աղօթքս միայն երկուքին մէջ կայ. այսինքն. Donaueschingenի եւ Heidelbergի ձեռագրաց մէջ. իսկ բառերը նաեւ Nürnbergerի ամենաընտիր ձեռագրին մէջ: Բառերը հետեւեալներն են. Asswatz tog (Ժ. եւ H. 26. ղ thog) u chu (D. եւ H. 26. ղ. thu miegh (D. 26. ղ mieck, H. 26. ղ niechk) (Աստուած թողու քու մեղք). էջ 108 տող 1—5. Ogormia (Ողորմա) (H. 26. ղ ogornicka. D. 26. ղ agornika) էջ 108, տող 6—12. Kathagae (կաթողիկոս) (D. եւ H. 26. ղ Kathagnes) եւ Takahawr (թագաւոր) (D. եւ H. 26. ղ takchauer), իսկ „Հայր մեր“ ալ յայտնի է լատինական եւ Հայկական տառերով.

Har myer ur ergink
ee; surp eytza annun
chu; ka archawun chu;

Հայր մեր որ յերկինք
ես, ուրբ իցէ անուն քո:
Գայ արքաւուն քո. եղիցի

jegetzy kam thu hyer-
ginckoh yep ergory; hatz
meyr anhabas tur myes
eisor: yep theug (D. 26. ղ
oheug) meys perdanatz
hantz myengloch (H. 26. ղ
myenglich) theugunch
meyrokch perdanatz, yep
my theug meys y phwerczuchin
(H. 26. ղ phwetzuchin); haba
prige (D. 26. ղ bryge) meys
y tzscheren (D. 26. ղ
czscheren). Amen.

կամք քո յերկինք եւ յերկին:
Հայ մեր հանապազ
տուր մեզ պատր: Եւ թող
մեզ պարտք մեր Հայնց (հէնց)
մեջ թողուք մեզը պարտապանաց:
Եւ մի թող մեզ
ի փորձութիւն, ապա փրկէ
մեզ ի չարէն: Ամէն:

Ֆինկի կը գրէ թէ „Հայր մեր, ին հրատարակութեան ժամանակ, ՂԵԱՆ ՄԵՐԻԱՆՔԻԱՆ անուամբ հայտն մը ձեռնառութեանը դիմուած է, որ աղօթքին մէջ սրբագրութիւններ կատարած է, սակայն ինքը անոր սրբագրութիւններն ուղիղ չէ համարիր բաց ի թու բառէն զոր chu ուղղած է: Նոյնպէս գիտել կու տայ որ Շիլտբերգէրի „Հայր մեր, ք ոչ հին Ս. Գրոց թարգմանութեան հետ բոլորովին նոյն է եւ ոչ ալ արդի ժամանակին Տերունական աղօթքին հետ կը համաձայնի, եւ թէ զարմանալի բան կը համարի „Փառաբանութեան,“ (Doxologie) (Զի քո է արքայութիւն եւն) մասին գուրս թողութիւն, ինչպէս նաեւ ժողովրդական արտասանութիւնն եւ բառերուն ձեւերը: Ըստ այսմ կը կասկածի որ չըլլայ թէ Տերունական աղօթքիս տարբերութիւններն, Ս. Գրոց թարգմանութեան առաւել եւս մերձ ըլլան, լեզուի ոճն եւ մանաւանդ „Փառաբանութեան,“ գուրս թողութիւն ԺԴ. դարու արեւելք հաստատուած Դոմինիկեան Միաբանող Եղբարց մէջ քաղաքաբանութիւնն ըլլայ: Եթէ Ֆինկի դիտողութիւնն սաւոյգ է, յայտնի է որ Աղօթքս, Արեւելեայց համար, իւրեւ նմոյշ ԺԵ. դարու արեւելեան գաւառաբարբառոյն՝ Նշանակութեան զուգ կ'ըլլայ: Ֆինկի, ամբողջ բնագրին վրայ գեղ հետեւեալ դիտողութիւններն կ'ընէ. նախ՝ յայտնի գրչի սխալ կը համարի „եղիցին կամբէն,“ ետքը եկած thi, perdanatz եւ meyrokeh բառերը եւ առաջինը՝ chu (քո) երկրորդը՝ perdkch (պարտք) եւ երրորդը՝ meyrots (մեղք) կը սրբագրէ: Հետեւեալ սխալներն շեշտելէն ետքը կ'անցնի, Տերունական աղօթքիս ամէն մէկ բառին վրայ եւս համեմատական լեզուագիտական օրինակ դիտողութիւններ ընելով, մեկնելու կամ արգարաբնելու համար աղօթքիս մէջ դիտուած ԺԵ. դարու գաւառաբար-